

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

**Ефективна
ЕКОНОМІКА**

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 5, 2015 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 338.48-6:669

*М. В. Зав'ялова,
к. е. н., доцент, доцент кафедри маркетингу, ДВНЗ «Криворізький національний університет»
Н. В. Скринько,
к. е. н., доцент, доцент кафедри маркетингу, ДВНЗ «Криворізький національний університет»*

ІНДУСТРІАЛЬНИЙ ТУРИЗМ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

*М. V. Zavalova,
Candidate of Sciences, Associated Professor of Accounting Marketing Deptt,
Krivou Rog Economic Institute State-owned Higher Educational Establishment «Krivoy Rog National University»
N. V. Skrynko,
Candidate of Sciences, Associated Professor of Accounting Marketing Deptt,
Krivou Rog Economic Institute State-owned Higher Educational Establishment «Krivoy Rog National University»*

INDUSTRIAL TOURISM: REGIONAL ASPECT

У статті розглянуто значення туризму в національній економіці України та світовій економіці. Обґрунтована необхідність розвитку альтернативних видів туризму, серед яких провідне місце займає промисловий туризм. Досліджено стан теоретичних напрацювань в галузі туристичного ринку та визначено поняття «індустріальний туризм», «промисловий туризм» та «техногенний туризм». Визначені основні види промислового туризму – сталкерство, пост паломництво, інфільтрація, дигерство, рурфінг, психогеографія, урбанізм, сурвівалізм тощо. Розглянута практика організації промислового туризму в різних регіонах України. Визначені чинники, що впливають на розвиток промислового туризму в регіоні. Проаналізований потенціал розвитку промислового туризму в Криворізькому регіоні, який базується на багатій індустріальній спадщині Криворіжжя та стан організації промислового туризму в місті. Досліджені проблеми розвитку промислового туризму в Криворізькому регіоні та Україні в цілому, намічені шляхи подолання даних проблем.

The article deals with the importance of tourism for both national economy of Ukraine developing the alternative kinds of tourism have been grounded, the leading part being occupied by the industrial tourism. The theoretical works in the way of tourism market have been studied along with the notions of «industrial tourism» and «technogenic tourism». The main types of the industrial tourism have been defined: stalking, postpilgrimage, infiltration, daggering, roofing, psychogeography, urbanism, survivalism etc.

Practical organization of industrial tourism in various regions of Ukraine has been studied. The main factors determining the organization of industrial tourism in various regions of Ukraine are marked. The development potential of industrial tourism in Krivoy Rog region based on its rich industrial heritage as well as present state of affairs have been analysed. The problems of industrial tourism development in the Krivoy Rogs region and in Ukraine as a whole have been investigated. The ways of overcoming the problems are outlined.

Ключові слова: *ринок послуг, туристична галузь, промисловий туризм, ефективність, розвиток, індустріальна спадщина, регіональний аспект.*

Key words: *service market, tourist branch, industrial tourism, efficiency development, industrial heritage, regional aspect.*

Постановка проблеми. Сьогодні індустрія туризму є одним із секторів світової економіки, що розвивається найбільшими темпами. Згідно з даними СOT, в останні 20 років середньорічні темпи приросту валютних надходжень від міжнародного туризму складають 14%. Туристична сфера вже в найближче десятиліття вийде на перше місце в обсязі світового експорту. Найбільшими країнами-постачальниками потоків туристів стануть США, Німеччина, Великобританія, Японія і Китай, а обсяг туризму між східними та західними країнами Європи зростатиме, здебільшого, в напрямку зі Сходу на Захід.

В національній економіці України ринок послуг займає одне з провідних місць. Бізнес, пов'язаний з туризмом, представляє сьогодні найбільш перспективний та прогресивний напрям розвитку даного ринку. Туристична галузь України виробляє 4-6% внутрішнього валового продукту країни та 21% від зовнішньоторгівельного обороту. Сьогодні туристичною діяльністю та бізнесом, що пов'язаний з туризмом в Україні займається понад 1,6 тис. фірм, в яких зайняті 100 тис. чол. [6, с. 3].

В Україні туристична галузь зазнала необхідності розвитку новітніх напрямів відпочинку, оскільки інтерес до традиційних видів туризму дещо зменшується. Дані тенденції потребують більш глибокого вивчення, особливо так звані альтернативні види туризму, серед яких провідне місце посідає промисловий туризм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження різноманітних аспектів ринку туристичних послуг знайшли своє відображення в працях українських вчених О.О. Любцевої, Т.І. Ткаченко, С.Ю. Цюхли, Л.М. Шульгіної. З російських вчених можна виділити публікації із зазначених питань В.І. Азара, М.Б. Біржакова, В.С. Боголюбова, В.Г. Гуляєва, Г.А. Карпової, Г.А. Папіряна, Ю.В. Темного, Л.Р. Темної. Питання функціонування туристичного ринку порушують і вчені з Білорусії А.П. Дурович і А.С. Копанев. Відомі також роботи болгарських вчених С. Ракаджийської та С. Маринова [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Поглиблений аналіз літературних джерел з проблеми тенденцій розвитку ринку туристичних послуг показав, що деякі питання, присвячені розвитку індустріального туризму в Україні висвітлювалися в працях таких спеціалістів як В.С. Пацюк, А.Т. Казакова, В.Г. Герасименко, В. М. Казаков, І. І. Мещанін, О. Й. Завальнюк. Але регіональним аспектам розвитку промислового туризму присвячено недостатньо уваги.

Постановка завдання. Враховуючи вищевикладене, основною метою статті є дослідження шляхів розвитку промислового туризму в Криворізькому регіоні, що базується на багатій індустріальній спадщині Криворіжжя.

Результати досліджень. В науковій літературі сьогодні відсутні єдині підходи до визначення самого поняття «промисловий туризм». Вважається, що промисловий туризм - це організація регулярних туристичних турів на діючі (або ті, що колись діяли) промислові підприємства з метою задоволення пізнавальних, професійних, ділових інтересів.

Індустріальний туризм (промисловий туризм) — це дослідження туристами територій, будівель та інженерних споруд виробничого або спеціального призначення, а також будь-яких закритих споруд з метою отримання психологічного, естетичного або дослідницького задоволення [1].

Пацюк В.С. розкриває дефініцію індустріальний туризм як вид активного туризму, зосередженого в промислових регіонах, що має за мету споглядання індустріальних ландшафтів, ознайомлення з витворами індустріальної архітектури, відвідування працюючих виробничих підприємств з метою задоволення пізнавальних, професійних, ділових інтересів [4].

Існує також точка зору відносно того, що індустріальний туризм націлений на відвідування саме закритих промислових об'єктів «Індустріальний туризм – це відвідування об'єктів промислової спадщини, тобто непрацюючих підприємств, пристосованих для туристів та музеїв.» [8, с. 122].

Техногенний туризм Казакова Т.А. розуміє як тимчасове переміщення людей з місця свого постійного мешкання в іншу місцевість у вільний час в цілях відвідування промислових і супутніх з ними антропогенних ландшафтів, без заняття оплачуваною роботою у відвідуваному місці [2].

Тобто мова йде про відвідування як промислових об'єктів (діючих або закритих), так і будівель або інженерних споруд виробничого або спеціального призначення.

Промисловий туризм відомий європейському споживачу даного виду послуг досить давно. Починаючи з 1930 року організовувались екскурсії на автомобільний завод Peugeot.

Промисловий туризм - це чудова альтернатива не тільки для туристичних агенцій, а й для споживачів. Для розвитку промислового туризму необхідні інвестиції та промисловий об'єкт. Це може бути виробництво будь-якого товару. Людині завжди цікаво побачити своїми очима процес виробництва того, чим вона користується щоденно, наприклад, продуктів харчування. До того ж відкривається для споживача - це демонстрація чесності та прозорості.

У більшості джерел трактування «індустріальний туризм» наближене до поняття «сталкерство», воно являє соціально-культурне явище, яке з'явилося в епоху Радянського Союзу. Індустріальний туризм в цьому розумінні є неорганізованим дослідженням занедбаних й розрізаних промислових й індустріальних об'єктів .

На просторах колишніх країн СРСР з поступовим відновленням промислового комплексу кардинально змінилось уявлення про промисловий туризм. Цей підхід відобразився в працях українських, у тому числі криворізьких дослідників. Так , В. Л. Казаков зазначає що індустріальний , або промисловий туризм - це деякий вид відпочинку який проводиться на територіях які були підтверджені антропогенним змінам, де увага спрямована на тісний зв'язок між соціальним середовищем і природним, яке було змінено внаслідок дії різних чинників [2,с.221].

Серед основних видів індустріального туризму можна назвати наступні:

1. Відвідування закритих об'єктів.
2. Постпаомництво, тобто відвідування занедбаних десакралізованих об'єктів релігійного вшанування.
3. Інфільтрація – проникнення на території, що охороняються, а також території діючих промислових зон та зон, не створених для перебування в них.
4. Диггерство – дослідження підземних споруд.
5. Руфінг – прогулянки дахами.
6. Психографія. Основним методом таких досліджень є «дрейф» (drift) - техніка швидкого проходу через мінливу атмосферу, засіб суб'єктивного перетворення міського простору.
7. Урбанізм – це любов до міських пейзажів, сформована в результаті розширення, розвитку або навпаки, занепаду міських територій.
8. Сурвівалізм – виживання в екстремальних умовах [8, с.124].

Промисловий туризм в Україні почав розвиватися лише наприкінці минулого століття. Найбільш привабливими регіонами для промислових туристів є Донбас, Криворіжжя, Закарпаття та Карпати. На Донеччині найбільш популярним можна вважати підприємницьке об'єднання «Артемівське», яке за своє понад столітнє існування видобувало 200 млн. тонн солі. Шахти підприємства знаходяться в різних місцях, таких як Соледар, Артемівське. Кожен бажачий може записатися на екскурсію в шахту, спуститися на глибину в 300 метрів, подихати свіжим солоним повітрям. Не так давно на території соляних шахт було відкрито спеціалізований санаторій

«Соляна симфонія». Також на Закарпатті в містечку Солотвино є , соляна шахта на яку також проводяться екскурсії .Найбільшим об'єктом промислового туризму в цьому регіоні можна вважати управління магістральних газопроводів «Прикарпаттрансгаз», що засноване в далекому 1910 році. Зараз дане підприємство займається зберіганням природного газу, має величезні за масштабами сховища, в деякі з них також проводять екскурсії . Нетривіальним об'єктом промислового туризму можна вважати фірму Тикаферлюкс. Під час екскурсії кожен турист дізнається про історію створення і еволюцію фірми, ознайомлюється з тим як підприємство створює хутро. Також оригінальними об'єктами індустріального туризму є мистецтво вироблення вина на Закарпатті, Буковині і Прикарпатті. Саме в цих регіонах кожного року організується свято вина, яке має значну популярність як серед вітчизняних туристів, так і серед закордонних.

Розвиток промислового туризму в регіоні визначається економічними і організаційними можливостями підприємств у створенні відповідних маршрутів та наявності попиту з боку цільового сегменту ринку. Промисловий туризм може стати одним із найбільш прибуткових видів діяльності в регіоні, бути джерелом валютних надходжень, сприяти розвитку інфраструктурних галузей та регіону в цілому.

Найбільш перспективним центром розвитку промислового туризму в Україні є місто Кривий Ріг. Це зумовлено тим, що тут зосереджено 45 шахт із видобутку залізної руди, 41 кар'єр, 89 відвалів, 26 провальних зон і зон зсування в полях шахт, 15 шламосховищ, 27 спелестологічних об'єктів (розкриті старі штольні, штреки, шахти, гезенки, провальні колодязі тощо), 6 енергетичних підприємств, 5 металургійних підприємств, 28 машинобудівних, 5 хімічних, 14 будівельних, 9 деревообробних підприємств, 5 підприємств легкої і 12 харчовій промисловості. Для Кривого Рогу характерна багата індустріальна спадщина, що включає залишки (понад 800) виробничих об'єктів, залізниць, гідротехнічних споруд, мостів, стародавніх гірничопромислових ландшафтів, залишки робітничих поселень тощо. Якщо площа міста Кривого Рогу становить 431 км², то гірничопромислові ландшафти в ньому займають близько 48,8% території і вона постійно зростає [5].

В той же час активному запровадженню промислового туризму в практику господарювання вітчизняних туристичних агенцій перешкоджають наявність цілої низки проблем:

1. Недостатній розвиток правової бази. Проблеми, пов'язані з ліцензуванням організацій, що займаються просуванням промислового туризму.
2. Відсутність єдиних методик і стандартів оцінювання послуг промислового туризму.
3. Відсутність якісних рекламно - інформаційних матеріалів.
4. Низький рівень надання послуг і незадовільний рівень комфорту.
5. Відсутність спеціалізованих туроператорів, гідів.
6. Низькі доходи від діяльності промислового туризму [1].

Розглядаючи Кривий Ріг як базу для розвитку промислового туризму в Україні, відзначимо, що місто не уникло жодної із вищезазначених проблем. Так в місті налічується тільки 11 готелів, що для такого великого міста явно недостатньо, до того ж не кожен готель має паркінг. В місті налічується близько 90 туристичних агенцій, але жодна з них не пропонує і не розробляє такий напрямок як промисловий туризм.

Ми вважаємо, що для якісного розвитку промислового туризму недостатньо розвивати лише туристичні маршрути , необхідно займатися всією інфраструктурою міста, а саме покращенням стану доріг, побудовою нових транспортних розв'язок, наближенням закладів харчування та зупинок громадського транспорту до об'єктів промислового туризму тощо.

Для покращення інституційного середовища України та Кривого Рогу необхідно зробити багато кроків ,а саме:

- впровадити в галузь туризму міжнародні стандарти;
- розробити план інвестиційної та фінансово-кредитної підтримки туризму з наданням державних гарантій на розробку туристичних продуктів,
- запровадження переваг і канікул для різних інвесторів туристичної сфери , в тому числі для іноземних;
- необхідним є створення певного органу який буде займатися регулюванням, забезпеченням та координацією туристичної діяльності та процесів інвестування туризму [3].

Важливим також є:

1. Створення та прийняття Програми розвитку промислового туризму в Україні. 2. Розробка нормативних документів з вимогами до організації послуг промислового туризму. 3. Проведення маркетингових досліджень, розробка пакету рекламно-інформаційних матеріалів з інформацією про об'єкти промислового туризму та умови їх відвідування. 4. Розробка нормативних документів із переліком вимог до послуг промислового туризму, розвиток інфраструктури. 5. Організація семінарів і курсів з підготовки кадрів туроператорів та екскурсодів у галузі промислового туризму. 6. Залучення широкої аудиторії та збільшення кількості наданих туристичних послуг [1].

Керівництво міста Кривий Ріг приділяє відповідну увагу розвитку промислового туризму. Так, в листопаді 2013 р. було проведено 1-й Міжнародний науково-практичний форум «Індустріальний туризм: реалії та перспективи», де було визначено основні об'єкти та прийнято Програму розвитку промислового туризму в місті.

В Кривому Розі найпривабливішими об'єктами промислового туризму визначено:

- відвали всіх гірничо-збагачувальних комбінатів;
- шахтні провали поблизу шахти ім. Орджонікідзе та Гвардійської;
- АрселорМіттал Кривий Ріг;
- музей гірничої техніки, який знаходиться під відкритим небом;
- Підземний тунель, який знаходиться під річкою Сагагань;
- Шламосховища;
- Ганнівський, Первомайський кар'єри;
- шахта «Родина»;
- Кар'єр Південного гірничо-збагачувального комбінату.

З питань розробки Програми розвитку індустріального туризму у Кривому Розі на 2013-15 роки було створено робочу групу, до якої увійшли різні промислові підприємства, заклади культури, ДВНЗ «КНУ», Інститут розвитку міста та представники міськвиконкому. Для реалізації розвитку промислового туризму планується створення сучасної туристичної інфраструктури, позиціонування Кривого Рогу як центру промислового туризму та популяризація індустріальних об'єктів в якості об'єктів промислового туризму. Між міськвиконкомом і великими підприємствами міста в 2015 році в рамках розвитку промислового туризму укладено договори про співпрацю на суму майже в 50 мільйонів гривень. За умовами цих договорів передбачається залучення інвестицій в туристичну галузь та виконання низки соціальних проектів розвитку Кривого Рогу.

Сьогодні для виконання Програми створено міський відділ промислового туризму у складі комунального підприємства «Інститут розвитку міста Кривого Рогу», розроблено 40 екскурсійних маршрутів об'єктами промислового туризму, розроблено туристичний логотип і гасла; створено новітню інфраструктуру вуличних покажчиків у місті тощо. В цілому за останні два роки було здійснено близько 500 екскурсій на об'єкти промислового туризму.

Зрозуміло, що діяльність туристичних агентств, зосереджених на наданні послуг промислового туризму націлена на отримання прибутку. Прибутковість таких підприємств залежить від того наскільки вдало вони зорієнтувалися у вимогах та уподобаннях цільової аудиторії. Відвідування об'єктів промислового туризму для споживачів повинні бути цікавими, захоплювати, надавати яскраві естетичні, пізнавальні та дослідницькі враження.

Висновки із проведеного дослідження. Підсумовуючи викладене вище зазначимо, що оскільки Кривий Ріг входить в трійку найбільших міст України по кількості діючих індустріальних об'єктів та індустріальної спадщини, то розвиток і реалізація туристичної стратегії, центром якої є промисловий туризм, безсумнівно позитивно позначиться на економічних результатах розвитку регіону. Базова умова – максимальне задоволення всіх вимог і уподобань споживачів.

Перспективи подальших розвідок. Перспективним напрямком подальших розвідок в рамках означених проблем є не тільки формування якісної інфраструктури для розвитку промислового туризму в регіонах, але й якісний маркетинг даного туристичного продукту.

Література.

1. Індустріальний туризм і міські дослідження. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://infotour.in.ua>
2. Казаков В. М. Техногенний туризм в системі природокористування / В. М. Казаков, І. І. Мещанін, Т. А. Казакова, О. Й. Завальнюк // Екологія і раціональне природокористування: Збірник наук. праць Сумського держ. Педуніверситету ім. А. С. Макаренка. – 2006. – с. 221–229.
3. Качала Т.М. Сучасні проблеми інституційного розвитку України / Т.М.Качала // Вісник економічної науки України. - 2009. - № 2 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/45303>
4. Пацюк В. С. Індустріальний туризм і перспективи його розвитку в Україні // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Котлябинського. – Серія: Географія. – 2008. – № 15.
5. ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» корпоративний сайт. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://ukraine.arcelormittal.com/index.php?id=47>.
6. Ринки туристичних послуг: стан і тенденції розвитку: монографія / за заг. ред. професора В.Г.Герасименко. – Одеса: Астропринт, 2013. – 334 с.
7. Семенов В.Ф., Балджи М.Д., Мозгальова. Регіональний вимір рекреаційно-туристичної діяльності / За ред. В.Ф. Семенова. Монографія. – Одеса: Вид-во «Optium», 2008. – 201 с.
8. Сучасні різновиди туризму: навч. посіб. / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. — К.: Знання, 2011. — 334 с

References.

1. Industrialnyi turizm i miski doslidzhennia [Online], available at: <http://infotour.in.ua>
2. Kazakov, V. M. Meshchanin, I. I. Kazakova, T. A. and Zavalniuk, O. Y. (2006), "Tekhnohennyi turizm v systemi pryrodokorystuvannia", *Ekolohiia i ratsionalne pryrodokorystuvannia Zbirnyk nauk. prats Sumskoho derzh. Peduniversitytu im. A. S. Makarenka*, pp. 221–229.
3. Kachala, T.M. (2009), "Suchasni problemy instytutsiinoho rozvytku Ukrainy", *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, [Online], vol . 2, available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/45303>
4. Patsiuk, V. S. (2008), "Industrialnyi turizm i perspektyvy yoho rozvytku v Ukraini", *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu im. M.Kotsiubynskoho Seriia: Heohrafiia*, vol. 15.
5. PAT «ArselorMittal Kryvyi Rih» korporatyvnyi sait [Online], available at: <http://ukraine.arcelormittal.com/index.php?id=47>.
6. Herasymenko, V. H.(2013), *Rynky turystychnykh posluh: stan i tendentsii rozvytku* [Tourism market: state and development trends], Astroprint, Odesa, Ukraine, p.334.
7. Semenov, V.F. and Baldzhy, M.D. (2008), *Rehionalnyi vyimir rekreatsiino- turystychnoi diialnosti*, Vyd-vo "Optium", Odesa, Ukraine, p.201.
8. Klyap, M. P. and Shandor, F. F. (2011), *Suchasni riznovydy turizmu*, *Znannia* [Modern varieties of tourism]. Kyiv, Ukraine, p.334.

Стаття надійшла до редакції 13.05.2015 р.

ТОВ "ДКС Центр"